

Indicatorii dezvoltării social-economice a județelor: o analiză tipologică

Dorel Abraham

(Laboratorul de studii și cercetări sociologice)

Obiectivele clasificării tipologice a județelor în raport cu nivelul de dezvoltare

Dezvoltarea economico-socială planificată a localităților și zonelor în vederea utilizării optime a resurselor umane și materiale, a omogenizării relative a structurii sociale și ridicării nivelului de trai constituie o necesitate logică în socialism. O contribuție majoră la elaborarea și promovarea unei politici unitare și de perspectivă a dezvoltării în profil teritorial au adus-o hotărârile Conferințelor Naționale ale partidului din 1967, 1972 și 1977 și documentele Congreselor IX, X, XI și XII ale Partidului Comunist Român. Direcțiile în care s-a acționat pentru dezvoltarea social-economică armonioasă a țării (România socialistă a moștenit din trecut nu numai o stare de înapoiere economică, ci și o dezvoltare dezechilibrată a diferitelor regiuni ale țării) se reflectă în principal în dinamica industrializării, evoluția structurii ocupaționale, diversificarea dotărilor tehnico-edilitare, comerciale, sanitare și culturale, extinderea urbanizării etc. Totuși, mai există și în prezent diferențieri relativ mari în structura economică și socială a diferitelor județe, între sat și oraș, mediul rural și cel urban, reflectate atât în nivelul de echipare, structura sociodemografică, cât și în trăsăturile modului de viață. Realizarea în profil teritorial a planului național unic de dezvoltare economico-socială a României și punerea în practică a acțiunilor de sistematizare reclamă o fundamentare științifică cu caracter sociologic a studiilor de sistematizare și un control științific adecvat al rezultatelor acestei activități. Stabilirea unei concordanțe sau armonizări între prevederile de plan și condițiile existente în fiecare zonă contribuie la o mai bună corelare a planurilor în profil teritorial cu cele pe ramuri, precum și la îmbunătățirea activității de planificare și prognoză a dezvoltării județelor. Așa cum se arată în literatura noastră sociologică, județele constituie cadre sociospatiale zonale „dătătoare de seamă” atât pentru macroprocesele social-economice care au loc în teritoriu, ca și pentru deciziile ce se pot lua la aceste niveluri și deci sînt utile ca obiect de studiu sociologic, chiar

dacă cercetarea sociologică zonală are și alte posibilități de abordare a proceselor caracteristice dezvoltării în profil teritorial. Cercetarea procesului de dezvoltare social-economică prin analiza taxonomică a județelor facilitează cunoașterea acestor realități, servind direct acțiunea de sistematizare în realizarea unor obiective care, așa cum se arată în Programul partidului, privind politica sistematizării teritoriului, a orașelor și satelor, vizează „... valorificarea deplină a resurselor din fiecare zonă, îmbinarea armonioasă a producției industriale, agricole și a celorlalte activități economico-sociale, adâncirea cooperării între localitățile din cadrul aceleiași zone”¹. Astfel, pentru îndeplinirea în cadrul sistematizării a unor obiective ca: valorificarea optimă a resurselor naturale, economice și umane; repartizarea rațională a forțelor de producție; înlăturarea disparităților disfuncționale dintre zone sau localități; echiparea tehnică a teritoriului etc., studiile de sistematizare necesită o raportare a datelor atât la caracteristicile comune pe ansamblu (media pe țară la anumiți indicatori), cât și la varietatea și specificitatea zonală (în special județeană). Prevederile programului partidului de dezvoltare echilibrată a județelor țării au ca obiective majore pentru cincinalul 1981–1985 realizarea în fiecare județ a unei producții globale pe locuitor de cel puțin 70 000 lei anual, precum și asigurarea unui număr de 400 persoane ocupate la 1 000 locuitori². Acești indicatori sintetici, superiori altora folosiți în trecut (cum era valoarea totală a producției industriale) nu pot reflecta în totalitate complexitatea procesului de dezvoltare a județelor. Pentru ca organele de decizie și planificare să poată analiza, și controla, pe baza unor informații relevante, modul de desfășurare în teritoriu a proceselor social-economice, este necesară o clasificare tipologică a județelor în raport cu un număr de indicatori reprezentativi pentru dimensiunile procesului de dezvoltare. În acest sens, județele sunt clasificate pentru a le cunoaște mai bine prin explorarea adecvată a datelor și determinarea unor modalități convenabile de sintetizare a informației. Considerăm că o astfel de analiză creează cadrul și mijloacele prin care organele centrale și locale (județene) dețin parametrii de evaluare pe baza cărora pot controla și dirija: evoluția gradului de dezvoltare economico-socială a județelor și ștergerea treptată a disparităților sau dezechilibrelor zonale; modul în care se realizează în cadrul fiecărei zone dezvoltarea corelată a dimensiunilor economice, sociale, demografice, culturale etc.; dobândirea unor particularități structural-funcționale de către anumite județe; corelarea politicii de investiții pe ramuri cu cea în teritoriu, a activității economice cu cea social-culturală etc. În esență, această problemă se reduce la fundamentarea științifică a corelării acțiunilor planificate pentru a schimba realitatea — ceea ce în limbajul de specialitate a fost desemnat prin *arii de acțiune* — cu situațiile reale sau *ariile* — *stare de fapt*³. Pentru realizarea unor astfel de obiective practice, se poate porni

¹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilaterale dezvoltate și înaintare a României spre comunism, în vol. *Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român*, București, Edit. politică, 1975, p. 660.

² Directivele Congresului al XII-lea al Partidului Comunist Român cu privire la dezvoltarea economico-socială a României în cincinalul 1981–1985 și orientările de perspectivă pînă în 1990, București, Edit. politică, 1979, p. 41.

³ Henri H. Stahl, *Teoria și practica investigațiilor sociale*, București, Edit. științifică și enciclopedică, 1975, vol. II, p. 216.

tocmai de la analiza informațiilor existente în statisticile oficiale; indicii și indicatorii economici, sociali, demografici etc., reținuți în evidențele de acest gen au constituit și vor constitui și în viitor repere și instrumente de măsurare esențiale ale dezvoltării⁴.

Utilizarea unor astfel de indicatori ca criterii în tipologia județelor dobîndește o valoare teoretică și euristică sporită. În planul teoretico-metodologic, tipologiile facilitează trecerea de la particular la general, prin aceea că asigură joncțiunea dintre informațiile primare și generalizările empirice. Se realizează, pe această bază, o înțelegere profundă a semnificațiilor sociale ale diferitelor fenomene care se desfășoară la nivel zonal, ceea ce contribuie la dezvoltarea teoriei sociologice zonale. În același timp, se relevă factori, elemente semnificative care fac ca anumite fapte sau situații individuale să devină tipuri sociale. Eficiența practică a tipologiei județelor rezultă, în primul rînd, din necesitatea conducerii științifice și planificării localităților în funcție de structurile și profilul existent, așa cum rezultă ele din compararea tipurilor obținute. Pe această bază, se poate constata care tipuri de județe necesită intervenții pentru dezvoltare și care sînt social funcționale, care dimensiuni nu sînt „adaptate” la dezvoltarea social-economică și care sînt „modele” demne de urmat.

1. Indicatori ai dezvoltării județelor României

Orice demers metodologic de cercetare și analiză a realităților sociale se folosește de indicatori ca instrumente de măsură, previziune și control al domeniului investigat⁵. Cunoașterea și dirijarea proceselor sociale care au loc la nivel zonal în vederea optimizării activităților de sistematizare, planificare și conducere necesită, printre altele, obținerea unor date relevante, operaționale și sintetice privind dezvoltarea județelor. În acest sens, selectarea și analiza indicatorilor dezvoltării social-economice a județelor constituie o etapă indispensabilă pentru diagnoza realităților zonale. Utilizarea lor, însă, în clasificarea tipologică a județelor necesită cîteva precizări. În accepția noastră, indicatorii dezvoltării social-economice nu numai că nu separă indicatorii economici de cei sociali, ci, dimpo-

⁴ Pentru rolul indicatorilor în planificarea dezvoltării și progresului societății contemporane, vezi: Ion Iordăchel, *Indicatorii sociali și criteriile progresului în: Progresul istoriei și contemporaneității*, București, Edit. politică, 1976.

⁵ Indicatorii se identifică sub aspectul relevanței lor, al legăturilor necesare cu faptele reținute pentru cercetare și sistematizare pe baza practicii individuale și social-istorice. Pentru ca un fapt social să devină indicator, el trebuie să desemneze altceva decît este în realitate. În acest sens, indicatorul este un aspect „observabil” direct și folosit pentru cunoașterea unei dimensiuni neobservabile direct. El cuprinde sensul realității indicate și astfel se materializează într-un semn (concept) sau serie statistică. În această fază, contextul, semnificația, experiența individuală, socială și istorică au un rol important. Pe această bază se întocmește — în urma analizei dimensionale a variabilelor — lista de indicatori care în mod logic se asociază procesului studiat. Există, în acest sens, două pericole: alegerea unui număr mic de indicatori simplifică realitatea, pe cînd un număr foarte mare riscă să implice și alte fenomene.

trivă, denumirea de *social-economic* desemnează rezumativ, așa cum se va vedea din tipologia județelor, și alte dimensiuni, cum sînt: demografică, culturală, modernizare. Ei se asimilează din acest punct de vedere cu termenii de *indicatori sociali* sau *indicatori sociali teritoriali* (atunci cînd sînt raportați la un domeniu spațial) folosiți de regulă în literatura de specialitate, dar nu sînt identici cu aceștia atît timp cît nu sînt, printre altele, integrați într-un model social.

Sub raportul obiectului desemnat, indicatorii dezvoltării pot viza atît nivelul, stadiul atins de un județ sau grup de județe cît și procesul, dinamica acestora. În acest sens, se vorbește de dezvoltarea ca stare, utilizată în compararea nivelurilor unor țări, zone, localități, fenomene sau situații la un anumit moment (de exemplu, se compară țările dezvoltate cu cele în curs de dezvoltare după indicatori cum sînt produsul național brut sau venitul național pe cap de locuitor) sau se abordează dezvoltarea ca proces atunci cînd se calculează sporul în timp, ritmurile de creștere⁶. Dezvoltarea județelor circumscribe, într-un anumit sens, totalitatea schimbărilor care au loc în aceste cadre sociospațiale⁷. În demersul nostru, indicatorii care reflectă stadiul dezvoltării se referă atît la județ, cît și, în urma clasificării, la grupuri relativ omogene de județe. Am ținut seama de faptul că, pentru realizarea unei astfel de măsurări, cercetarea sociologică trebuie să-și construiască un set de indicatori preluînd, pe cît posibil, datele existente în statisticile oficiale și care devin astfel indicatori sociali, în măsura în care se stabilesc relațiile între grupe de serii statistice (*contextul*) și au pe această bază o semnificație socială (corespund unui țel sau scop social-politic). Din punct de vedere al scopului pe care ni-l propunem, acela al unei diagnoze zonale de tip morfologic (de descriere a structurii și funcționalității județelor în raport cu dezvoltarea lor), indicatorii nu sînt altceva decît redarea, la o scară mai mică, a ceea ce se numește „imaginea în mod curent disponibilă asupra societății și transformărilor sale”⁸.

În general, stabilirea indicatorilor reprezentativi și necesari tipologizării județelor implică respectarea unor etape bine precizate, cum sînt analiza conceptuală, stabilirea obiectivelor, determinarea dimensiunilor și indicatorilor pentru care se culeg date, culegerea datelor, stan-

⁶ Se întîlnesc, în literatura de specialitate, și alte distincții, cum sînt cele efectuate după conținutul dezvoltării: dezvoltare economică, tehnologică, politică, culturală, umanistă etc.; după structura dezvoltării: dezvoltare orizontală (caracterizată de medii, procente, ritmuri) și dezvoltare verticală (dispersii, corelații) etc. De altfel, conținutul noțiunii *dezvoltare* este complex, incluzînd o multitudine de aspecte în strînsă interdependență. În funcție de obiective, se poate acorda importanță mai mare numai anumitor aspecte (economice, culturale, sociale etc.). În general, așa cum afirmă M. G. Blardone, se recunoaște însă că dezvoltarea este un proces global, cuprinzînd aspecte economice, sociale, geografice și climatice, politice și umane etc. care se interinfluențează. (*Eléments pour un diagnostic sur la situation de développement d'un pays*, în „Bulletin IIES”, Paris, nr. 12/1974, p. 65).

⁷ Dezvoltarea nu înseamnă numai creșterea județelor ci și modificarea, schimbarea tehnologiilor industriale, comportamentului social, evoluția spațiului geografic, urban și ecologic etc., aspecte care sînt mai puțin abordate în studiul de față.

⁸ Bertrand de Jouvenel, *Avertisment* în Jaques Delors, *Les indicateurs sociaux*, Paris, 1971, p. 5.

dardizarea și ponderarea indicatorilor, alegerea indicatorilor reprezentativi și construirea indicatorilor sintetici⁹.

În demersul nostru, în urma unei analize dimensionale a variabilelor care în mod logic se asociază procesului de dezvoltare a județelor și în acord cu modelul teoretic de dezvoltare multilaterală a tuturor domeniilor societății, am stabilit că indicatorii urmează să se refere la dimensiunile: economică, socială, demografică, culturală și „modernizare”. Am procedat la această grupare, în parte subiectivă, din intenția de a cuprinde în analiză cât mai multe aspecte ale realităților județene, inclusiv cele referitoare la factorul tehnico-edilitar desemnat prin dimensiunea „modernizare”¹⁰. Gruparea variabilelor dezvoltării pe cele cinci dimensiuni a fost confirmată parțial și de analizele de corelație și factorială¹¹.

Ținând seama de posibilitatea găsirii informațiilor necesare în evidențele statistice oficiale (la nivel național și județean, astfel de date se găsesc cel mai bine sintetizate în anuarele statistice), am procedat la selectarea indicatorilor necesari în clasificarea tipologică multicriterială pe baza Anuarului statistic din 1978. S-au selectat astfel 32 de variabile din care, pe baza analizelor de corelație și factorială (s-a folosit tehnica Varimax care grupează și concentrează informația în raport cu omogenitatea relativă a dimensiunilor) s-au reținut cîte cinci indicatori pentru fiecare dimensiune, în total 25 de variabile-indicatori, așa cum rezultă din tabelul de mai jos¹².

⁹ Pentru caracterizarea conținutului unor astfel de etape, vezi: Ioan Mărginean, *Aspecte metodologice ale elaborării indicatorilor sociali și Dorel Abraham, Indicatorii dezvoltării socio-economice a localităților*, comunicări prezentate la dezbaterile științifice *Utilizarea indicatorilor sociali în planificarea economico-socială și conducerea politică*, Academia „Ștefan Gheorghiu”, București, 1977. În final, este util ca un astfel de plan de cercetare să fie completat cu unele acțiuni care vizează reelaborarea modelului. Abordînd realitatea (dezvoltarea județelor) ca o totalitate de elemente în conexiune (modelul teoretic) și analizînd datele despre diferitele domenii și activități, se poate „construi”, de data aceasta de „jos în sus” un model empiric de dezvoltare socio-economică a județelor.

¹⁰ Desigur că o astfel de grupare este discutabilă atît datorită dificultății de a despărți anumite aspecte care în realitate evoluează ca un tot, cu sfere de cuprindere care se întrepătrund cît și greutății de a găsi variabilele sau indicatorii specifici care să le caracterizeze. Spre exemplu, același indicator, cum este procentul locuințelor electrificate, poate fi sugestiv atît pentru dimensiunea urbanizare, cît și pentru modernizare sau nivel de trai.

¹¹ S-a constatat, astfel, că majoritatea variabilelor desemnate a măsura o anumită dimensiune corelează între ele mai puternic decît cu cele care caracterizează alte dimensiuni. Excepție de la această regulă fac în special variabilele demografice care sînt, din acest punct de vedere, mai puțin „omogene” (fapt pentru care, așa cum se va vedea, nici nu ierarhizează la fel ca celelalte dimensiuni, județele), ca și unele variabile din celelalte grupe care corelează puternic semnificativ atît cu cele din grupa în care sînt încadrate cît și cu variabile din celelalte grupări. (De exemplu, volumul vânzărilor de mărfuri nealimentare la 1 000 locuitori din grupa variabilelor sociale corelează foarte bine atît cu proporția populației urbane față de totalul populației din aceeași grupă, cît și cu proporția personalului muncitor din industrie față de total personal muncitor care face parte din gruparea economică, sau cu indicele migrației nete din gruparea demografică).

¹² Termenul de *variabilă* are diverse semnificații, dar el este frecvent folosit și pentru a exprima itemii, indicii sau indicatorii cuantificați, atunci cînd se apelează la analiza statistico-matematică.

Tabelul nr. 1

Lista indicatorilor utilizați pentru măsurarea dezvoltării social-economice a județelor și importanța lor relativă

Nr. crt.	Dimensiunea	Denumire indicator	Mod. calcul	Pondere relativă	Observații
1.	Economică	Producție globală industrială	$\frac{\text{Prod. glob. ind.}}{\text{nr. locuitori}} \cdot 1\,000$	25.33	
2.		Producție globală agricolă	$\frac{\text{Prod. glob. agr.}}{\text{supraf. teren agricol}} \cdot 100$	10.90	medie 1973–77
3.		Fonduri fixe	$\frac{\text{Fonduri fixe}}{\text{nr. locuitori}} \cdot 100$	19.81	
4.		Număr mediu personal muncitor	$\frac{\text{nr. md. pers. munc.}}{\text{nr. locuitori}} \cdot 1\,000$	35.82	
5.		Personal muncitor în industrie	$\frac{\text{Pers. munc. ind.}}{\text{total pers. munc.}} \cdot 100$	6.52	
6.	Socială	Număr personal muncitor din servicii	$\frac{\text{nr. pers. munc. serv.}}{\text{total pers. munc.}} \cdot 100$	6.56	
7.		Populație urbană	$\frac{\text{Pop. urbană}}{\text{nr. locuitori}} \cdot 100$	34.67	
8.		Volum vânzări mărfuri alimentare	$\frac{\text{vol. vinz. mărf. aliment.}}{\text{nr. locuitori}} \cdot 1\,000$	34.25	medie 1973–77
9.		Volum vânzări mărfuri nealimentare	$\frac{\text{Vol. vinz. mărf. nealimentare}}{\text{nr. locuitori}} \cdot 1\,000$	32.18	medie 1973–77
10.		Personal sanitar	$\frac{\text{Pers. sanitar}}{\text{nr. locuitori}} \cdot 1\,000$	17.52	
11.	Demografică	Densitatea populației	$\frac{\text{nr. locuitori}}{\text{supraf. județ}}$	2.89	
12.		Mortalitate infantilă	$\frac{\text{nr. decese sub 1 an}}{\text{nr. născuți vii}} \cdot 1\,000$	7.01	medie 1973–77 scalare inversă
13.		Spor natural	$\frac{\text{spor natural}}{\text{nr. locuitori}} \cdot 1\,000$	7.82	medie 1973–77
14.		Divorțuri	$\frac{\text{nr. divorțuri}}{\text{nr. locuitori}} \cdot 1\,000$	15.96	medie 1973–77 scalare inversă
15.		Indice migrație netă	$\frac{\text{Pop. în } t_1 - \text{pop. în } t_0}{\text{pop în } t_1} \cdot 1\,000$	11.77	medie 1973–77

(continuare tabelul nr. 1)

Nr. crt.	Dimensiunea	Denumire indicator	Mod calcul	Pondere relativă	Observații
16.	Culturală	Număr abonamente TV	$\frac{\text{nr. abonament TV}}{\text{nr. locuitori}} \cdot 100$	20,34	
17.		Număr spectatori cinema	$\frac{\text{nr. spect. cinema}}{\text{nr. locuitori}} \cdot 1\,000$	29,66	
18.		Număr cititori înscriși în biblioteci publice	$\frac{\text{nr. citit. bibl. publice}}{\text{nr. locuitori}} \cdot 100$	2,31	
19.		Număr case de cultură și cămine culturale	$\frac{\text{nr. case cult. și căm. cult.}}{\text{nr. locuitori}} \cdot 1\,000$	4,83	
20.		Nr. elevi în licee și școli postliceale	$\frac{\text{nr. elevi în licee și șc. postliceale}}{\text{nr. cadre didactice în licee și șc. postliceale}}$	2,11	scalare inversă
21.	Modernizare	Grad modernizare drumuri	$\frac{\text{lung. drum. modern}}{\text{lung. totală drum.}} \cdot 100$	4,19	
22.		Consum apă potabilă pentru uz casnic	$\frac{\text{vol. total apă potab. consum uz casnic}}{\text{nr. locuitori}} \cdot 1\,000$	28,60	
23.		Paturi în unități de asistență medicală	$\frac{\text{Nr. paturi în unit. asist. medic.}}{\text{nr. locuitori}} \cdot 1\,000$	5,24	
24.		Număr abonamente telefon	$\frac{\text{Nr. abonamente telefon}}{\text{nr. locuitori}} \cdot 100$	33,57	
25.		Suprafață locuibilă nou construită	$\frac{\text{total supraf. locuib. nou constr. în 1970-1977}}{\text{nr. locuitori în 1977}} \cdot 1\,000$	10,65	

2. Tipologia multidimensională a dezvoltării social-economice a județelor României *

Preocupările de tipologizare a țărilor, zonelor sau regiunilor, localităților etc. existente pe plan mondial se pot grupa în raport

* La calcularea indicatorilor pe județe și analiza datelor, inclusiv pe calculator, am beneficiat de colaborarea colegilor: economist V. Dumitriu, statistician A. Nistor și cercetător științific dr. D. Sandu.

cu metodele și tehnicile utilizate în clasificări formale, funcționale, economice și multicriteriale¹³. Ultima categorie de clasificări se bazează în mai mare măsură decât precedentele pe procedeele statistico-matematice de analiză a datelor, ea apărând ca urmare a incapacității celorlalte modalități de a diferenția mai complet zonele și de a investiga structurile sociale. Din punct de vedere al sferei de cuprindere clasificările de acest gen sînt aproape universal aplicate. În raport cu domeniul care ne interesează, astfel de tipologii își propun identificarea nivelurilor de dezvoltare a anumitor zone și localizarea anumitor aspecte sociodemoeconomice. În privința tehnicilor de taxonomie utilizate, întâlnim, de asemenea, o mare varietate: tehnici cartografice; ranguri unice și parțiale; analize factoriale; analize cluster; analiza de regresie multiplă etc. sau chiar combinarea unora dintre ele¹⁴.

Tipologizarea județelor reprezintă un caz particular de clasificare în care categoriile fundamentale de ordonare, tipurile, sînt stabilite mai degrabă inductiv decât deductiv. Pe baza analizei indicatorilor amintiți — care sînt identici sau corelați cu cei care caracterizează dezvoltarea de ansamblu a întregii națiuni — clasificarea tipologică urmează să ofere nivelul de dezvoltare atins de cele 39 de județe¹⁵. Ca metodă de clasificare multidimensională (de ierarhizare și grupare a județelor după un număr mare de criterii), am recurs la scorificarea indicatorilor pe dimensiuni și pe total, folosindu-ne în această acțiune și de alte metode, ca analiza factorială, analiza rangurilor unice și parțiale etc. În plus, variabilele au fost standardizate și ponderate. Pentru asigurarea comparabilității datelor exprimate în unități de măsură diferite, ele au fost standardizate după formula clasică a abaterilor față de medie, ceea ce și explică semnul pozitiv sau negativ al valorilor obținute¹⁶. Formula de calcul a luat forma¹⁷:

$$D_j = \sum_{i=1}^m Z_{ij} P_i,$$

unde:

D_j = gradul de dezvoltare în județul j ;

Z_{ij} = valoarea standardizată a variabilei i în județul j ;

P_i = ponderea pentru variabila i ;

m = numărul de variabile.

¹³ Pentru conținutul unor astfel de metodologii, vezi: Ulrich Plank, *Typologies of Rural Collectivities and Study of Social Development. Theoretical and Methodological Aspects*, în „The Future of Rural Collectivities in Industrialized Societies”, Moscow, 1973, Working paper nr. 123.

¹⁴ La noi în țară, aplicații metodologice semnificative pentru tipologiile la nivel macro-social (zonal) se găsesc în lucrările: Vladimir Trebici, *Populația României și creșterea economică*, București, Edit. politică, 1971; Henri H. Stahl, *Teoria și practica investigațiilor sociale*, București, Edit. științifică și enciclopedică, vol. II, 1975; Cornel Burtică, (coord.), *Economia mondială. Tipologia economiilor naționale*, București, Edit. politică, 1977.

¹⁵ Nu a fost inclus în analiză municipiul București din cauza valorilor disproporționate ale indicatorilor săi.

¹⁶ $Z = \frac{x_i - \bar{x}}{\sigma}$ unde x_i = valoarea reală, $\bar{x}$ = valoarea medie, σ = abaterea medie pătratică.

¹⁷ Formula de calcul este asemănătoare cu cea folosită de David M. Smith, *The Geography of Social Well-being in the United States. An Introduction to Territorial Social Indicators*, McGraw-Hill Book Company, New York, 1973, p. 104–119.

Această formulă a fost aplicată pe rînd pentru cele cinci dimensiuni, iar scorul total sau indicatorul sintetic a fost calculat prin însumarea scorurilor parțiale. Ponderile au fost stabilite pentru fiecare variabilă prin înmulțirea pătratului celei mai mari saturații pe care variabila respectivă o avea în factorii principali (primii patru care explică peste 66% din întreaga varianță) cu valoarea proprie a factorului respectiv. Importanța acordată astfel celor 25 de indicatori variază pe o scară relativ mare, așa cum rezultă și din tabelul nr. 1 coloana a patra. De reținut însă că toate dimensiunile sînt desemnate atît de indicatori foarte importanți (amendați cu ponderi mari), cît și mai puțin semnificativi (cărora li se asociază valori de pondere mai mici). Comparativ pe cele cinci grupări, cei mai bine ponderați sînt indicatorii care desemnează dimensiunea denumită *socială* (deși indicatorul cu cea mai mare „greutate” este de natură economică) și cel mai slab indicatorii demografici. Faptul că există o multitudine de indicatori importanți care semnifică diferite dimensiuni demonstrează că absolutizarea importanței indicatorilor economici în analiza nivelului de dezvoltare sau a calității vieții (mai cunoscute și uneori poate chiar de aceea considerați mai importanți) poate contribui la denaturarea rezultatelor cercetării sociologice.

Analizînd județele României în funcție de valorile obținute astfel se obține următorul tabel sinoptic în care județele sînt ordonate în funcție de scorul (indicatorul sintetic ce însumează valorile tuturor) care redă gradul de dezvoltare, menționîndu-se pe coloanele alăturate valorile ponderate cu care fiecare grupare de indicatori (ce reprezintă o dimensiune) contribuie la situarea județului pe o anumită poziție în ierarhie:

Tabel nr. 2

Ierarhizarea județelor în funcție de gradul de dezvoltare social-economică

Nr. crt.	Denumire județ	Valoare indicator sintetic	Valoare dimensiune economică	Valoare dimens. socială	Valoarea dimens. demografică	Valoare dimens. culturală	Valoare dimens. modernizare
0	1	2	3	4	5	6	7
1.	Brașov	732.82	233.79	255.98	20.40	88.87	133.78
2.	Constanța	631.07	111.48	251.56	9.03	95.37	163.63
3.	Hunedoara	431.22	108.00	154.20	- 25.67	76.49	118.20
4.	Timiș	357.61	83.74	180.98	- 56.92	81.52	68.29
5.	Sibiu	351.20	97.97	113.24	5.14	82.58	52.27
6.	Cluj	327.07	42.41	148.84	18.10	40.86	76.86
7.	Prahova	225.12	100.77	71.57	- 12.05	21.05	43.78
8.	Galați	178.74	99.22	46.40	- 5.29	20.37	18.04
9.	Caraș-Severin	152.01	40.01	61.63	- 16.65	32.73	34.29
10.	Argeș	150.72	76.77	61.37	- 1.84	7.76	22.18
11.	Brăila	139.15	71.10	24.73	- 1.76	29.44	15.64
12.	Harghita	102.24	8.21	61.07	28.00	27.77	- 6.39
13.	Covasna	99.28	- 17.91	69.68	21.55	5.25	20.71
14.	Mureș	96.93	30.43	34.99	6.76	21.33	3.42
15.	Bihor	75.54	1.18	49.17	- 8.12	36.54	- 3.23
16.	Arad	27.98	12.33	58.86	- 19.19	15.21	- 39.23
17.	Maramureș	12.58	- 34.53	30.65	5.43	- 23.74	34.77
18.	Iași	- 13.31	- 26.89	33.79	- 17.94	- 33.39	31.13
19.	Bacău	- 16.38	15.67	- 19.47	0.57	- 19.99	6.84
20.	Tulcea	- 17.13	- 25.90	- 26.28	- 3.90	48.95	- 10.00

(continuare Tabelul nr. 2)

0	1	2	3	4	5	6	7
21.	Dimbovița	— 33.93	— 20.76	— 39.41	14.61	— 3.19	— 26.71
22.	Satu-Mare	— 37.88	— 33.61	— 13.77	23.50	— 13.77	— 0.23
23.	Alba	— 49.37	— 10.52	— 12.98	15.63	— 16.73	— 24.77
24.	Dolj	— 51.61	— 5.15	— 39.84	— 4.16	3.60	— 6.06
25.	Gorj	— 89.57	— 2.52	— 54.54	— 5.33	— 32.80	— 0.58
26.	Ialomița	— 123.02	— 19.71	— 73.57	— 7.36	1.45	— 23.83
27.	Neamț	— 131.82	— 12.12	— 68.01	— 5.71	— 24.73	— 32.67
28.	Vâlcea	— 154.64	— 54.71	— 55.53	1.54	— 42.27	— 3.67
29.	Mehedinți	— 163.66	— 50.06	— 47.32	— 27.83	— 22.18	— 16.27
30.	Suceava	— 178.57	— 62.13	— 64.46	8.13	— 33.28	— 26.83
31.	Buzău	— 224.38	— 44.36	— 104.43	13.85	— 56.36	— 33.08
32.	Sălaj	— 273.18	— 113.28	— 125.61	25.74	— 16.74	— 43.29
33.	Olt	— 291.29	— 22.27	— 141.25	14.51	— 69.59	— 72.69
34.	Vrancea	— 309.92	— 97.02	— 104.58	0.13	— 41.98	— 66.47
35.	Bistrița-Năsăud	— 333.98	— 120.61	— 133.37	1.28	— 47.58	— 53.70
36.	Teleorman	— 337.42	— 71.66	— 130.56	0.40	— 37.80	— 76.80
37.	Vaslui	— 338.63	— 104.53	— 121.12	— 9.53	— 59.23	— 74.22
38.	Botoșani	— 406.99	— 130.18	— 126.59	— 12.08	— 61.79	— 76.35
39.	Ilfov	— 452.30	— 81.09	— 212.79	— 4.83	— 57.86	— 95.73

Trebuie subliniat că situarea în mod detașat pe primele două locuri a județelor Brașov și Constanța este determinată și de valorile mari înregistrate la unii indicatori social-culturali datorati dezvoltării mai accentuate a turismului de interes național în aceste zone. De asemenea, județul Ilfov este situat la bază în ierarhie și datorită faptului că o parte importantă din populație lucrează în afara județului (în municipiul București) și apelează aici la diferite servicii, ceea ce diminuează valoarea anumitor indicatori specifici. Încercînd o clasificare tipologică a județelor pornind de la formula lui Sturges aplicată ierarhiei amintite, obținem (nu s-au luat în calcul primele două județe care oricum intră în prima grupă) șase grupări sau tipuri de județe relativ omogene din punct de vedere al nivelului de dezvoltare¹⁸:

Grupa I	Grupa II	Grupa III	Grupa IV	Grupa V	Grupa VI
Brașov Constanța Hunedoara Timiș Sibiu Cluj	Prahova Galați Caraș-Severin Argeș Brăila	Harghita Covasna Mureș Bihor Arad Maramureș	Iasi Bacău Tulcea Dimbovița Satu-Mare Alba Dolj Gorj Ialomița Neamț Vâlcea	Mehedinți Suceava Buzău Sălaj Olt	Vrancea Bistrița-Năsăud Teleorman Vaslui Botoșani Ilfov

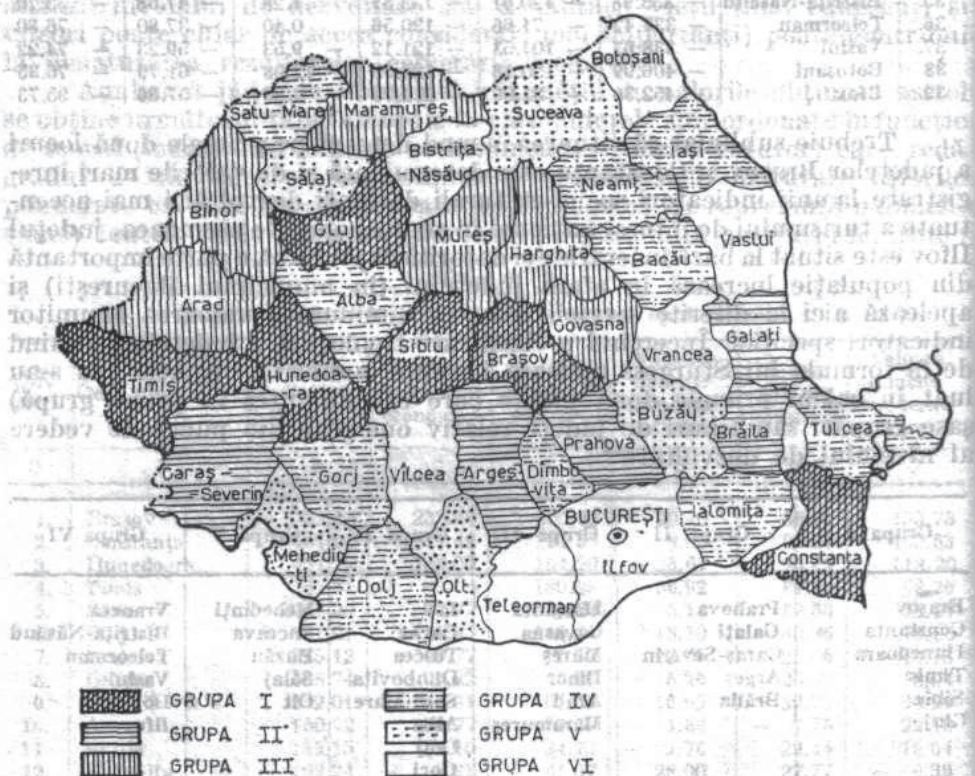
¹⁸ Formula de calcul a numărului de grupuri (clase) este:

$$i = \frac{\text{valoare maximă} - \text{valoare minimă}}{1 + 3,220 \log n.}$$

Distribuția teritorială a acestei tipologii este redată în cartograma de mai jos.

Fără să intrăm în analiza amănunțită a tipologiei județelor, menționăm totuși câteva aspecte mai semnificative. Între județele din grupările extreme există o „distanță” relativ mare în raport cu scorul celor 25 de indicatori. Comparativ cu alte clasificări realizate pe date din 1966 și 1969, se observă că numărul județelor cuprinse în grupele de jos (slab dezvoltate) este mai mic¹⁹. Prin urmare, deși această clasificare este mai nuanțată (prin cantitatea de informație și metodologia utilizate), se constată o dezvoltare mai echilibrată și implicit o omogenizare relativă a județelor în raport cu dezvoltarea lor. Ca o regularitate se observă că valoarea tuturor indicatorilor scade pornind de la grupa I spre grupa

Clasificarea județelor în funcție de gradul de dezvoltare

a. VI-a. Remarcăm însă că formarea grupelor are un caracter destul de aleator, ceea ce necesită atât confruntarea cu alte modalități de clasificare a județelor, cât și analiza dispersiei fiecărui indicator în cadrul grupărilor tipologice. Încercând o comparație a județelor în funcție de omoge-

¹⁹ Vezi V. Trebici, *op. cit.* no. 288-289.

nitatea și eterogenitatea dezvoltării, pe total indicatori în raport de valorile pe domenii s-a efectuat gruparea și pentru cele cinci dimensiuni²⁰. S-au obținut astfel cîte trei categorii de județe pentru cele patru dimensiuni, fiecare cuprinzînd un număr aproximativ egal de județe cu cel rezultat pe total (evident regrupînd și aici cele șase grupe în trei). O astfel de analiză ne permite să constatăm că pentru toate cele trei clase mari de județe, atît pe total cît și pe cele patru dimensiuni există anumite județe armonios sau mai omogen dezvoltate, respectiv situate în aceeași grupă atît la indicatorul sintetic, pe total, cît și la scorurile parțiale pe dimensiunile economică, socială, culturală, modernizare. Aceste județe sînt: pentru grupa sau clasa I: Brașov, Constanța, Hunedoara, Timiș, Cluj. Pentru grupa a II-a: Mureș, Gorj, Dolj. Pentru grupa a III-a: Buzău, Teleorman, Ilfov, Vrancea, Vaslui, Sălaj, Bistrița-Năsăud, Botoșani. De subliniat însă că în timp ce în prima grupă sînt județe omogen dezvoltate mult peste media celorlalte, în grupa a III-a sînt județe dezvoltate sub medie. Gruparea de mijloc, care cuprinde cele mai multe județe este și cea mai eterogen dezvoltată. Totuși, nici un județ nu se situează pentru o dimensiune la o extremă și pentru altele la cealaltă extremă. De asemenea, se constată, ca tendință, că dintre județele eterogene sub raportul dezvoltării, cele care sînt dezvoltate în raport cu dimensiunile economico-sociale sînt mai puțin dezvoltate din punct de vedere al indicatorilor culturali și de modernizare (excepție de la aceasta fac județele Tulcea, Mehedinți, Vâlcea). Faptul că în grupa județelor cu dezvoltare medie predomină raporturile de neconcordanță între nivelurile de dezvoltare pe diferite domenii este legat și de ritmul de dezvoltare a acestora²¹. Trecerea de la un nivel redus la un nivel ridicat de dezvoltare este însoțită, deci, de parcurgerea unei etape în care temporar se accentuează inegalitatea dezvoltării între diferite domenii particulare.

3. Semnificația tipologiei județelor în raport cu indicatorii dezvoltării

Analiza efectuată a pornit de la premisa conform căreia cunoașterea caracteristicilor generale și particulare ale procesului de dezvoltare social-economică necesită, într-o primă etapă, analiza dezvoltării în funcție de indicatorii existenți în statisticile oficiale. Cercetarea realităților zonale reclamă însă și alte genuri de informații, de regulă posibile de obținut prin investigații de teren. Dealtfel, analizînd obiectivele sistematizării

²⁰ Întrucît apropierea dintre grupa I-II, III-IV și V-VI s-au dovedit a fi mai mari decît pentru alte combinații de grupe, am împărțit în trei tipuri fiecare ierarhie (acțiune permisă din punct de vedere teoretic și care favorizează analiza comparativă). Deoarece clasificarea rezultată pentru variabilele demografice nu corelează semnificativ cu cele rezultate după celelalte patru dimensiuni (acest domeniu este caracterizat de variabile mai eterogene, care însă fiind ponderate mai slab nu influențează sensul clasificării pe total), în cadrul acestei comparații s-a renunțat la dimensiunea respectivă.

²¹ În cadrul grupei județelor dezvoltate, coeficientul de concordanță a rangurilor (Kendall) a fiecărui județ pe cele patru dimensiuni este mare ($W = 0.80$, semnificativ la $p < 0.01$); în cadrul grupei județelor cu dezvoltare „medie”, respectivul coeficient este nesemnificativ diferit de zero ($W = 0.36$) iar pentru județele „sub medie” are o valoare semnificativă ($W = 0.58$), dar mai mică decît în prima grupă.

și dezvoltării teritoriului și localităților, așa cum apar ele în documentele de partid și de stat, comparativ cu indicatorii prin care se asigură „controlul informațional”, așa cum sînt cuprinși ei în dările de seamă statistice de stat și guvernamentale (în esență sintetizați în H.C.M. nr. 1250/1973), constatăm că ele sînt numai parțial acoperite. Astfel, pentru diferite aspecte importante pentru activitatea de sistematizare, cum sînt: calitatea vieții materiale și spirituale, evoluția procesului de mobilitate sociospațială, tendințele procesului de urbanizare, tipurile de interrelații existente între județe și localități, aria de influență a centrelor polarizatoare etc., există foarte puțini indicatori. Caracterizarea prin indicatori a unor astfel de aspecte este mult mai slabă decît a altora cu caracter economico-administrativ, cum sînt investițiile, gospodărirea, serviciile. Clasificarea multidimensională pe care am efectuat-o nu a luat în calcul astfel de aspecte și de aceea este limitată în privința sferei de cuprindere a realităților social-economice, dar putem spune că ea contribuie, și în această formă, atît la progresul cunoașterii în acest domeniu (permite diagnoza sociologică și constituie un cadru de eșantionare), cit și la perfecționarea activității practice de sistematizare (favorizînd analiza corelată a factorilor sociali și tehnico-economici și diferențierea cantitativă și calitativă a proceselor în teritoriu). Adîncirea cunoașterii în acest domeniu necesită însă completarea unor astfel de tipologii cu cele ale zonelor sociale nedeterminate administrativ și a localităților.

de la punctul de vedere al dezvoltării teritoriului și localităților, întrucît de la aceasta sînt determinate în mare măsură condițiile de dezvoltare a activității economice și culturale, precum și condițiile de viață a populației. În acest sens, dezvoltarea teritoriului și localităților este un proces complex, care implică o serie de factori, care acționează în mod simultan și reciproc, determinînd evoluția și dezvoltarea acestor entități teritoriale.

În acest context, dezvoltarea teritoriului și localităților este un proces complex, care implică o serie de factori, care acționează în mod simultan și reciproc, determinînd evoluția și dezvoltarea acestor entități teritoriale.

Dezvoltarea teritoriului și localităților este un proces complex, care implică o serie de factori, care acționează în mod simultan și reciproc, determinînd evoluția și dezvoltarea acestor entități teritoriale. În acest context, dezvoltarea teritoriului și localităților este un proces complex, care implică o serie de factori, care acționează în mod simultan și reciproc, determinînd evoluția și dezvoltarea acestor entități teritoriale.

Dezvoltarea teritoriului și localităților este un proces complex, care implică o serie de factori, care acționează în mod simultan și reciproc, determinînd evoluția și dezvoltarea acestor entități teritoriale. În acest context, dezvoltarea teritoriului și localităților este un proces complex, care implică o serie de factori, care acționează în mod simultan și reciproc, determinînd evoluția și dezvoltarea acestor entități teritoriale.

Dezvoltarea teritoriului și localităților este un proces complex, care implică o serie de factori, care acționează în mod simultan și reciproc, determinînd evoluția și dezvoltarea acestor entități teritoriale. În acest context, dezvoltarea teritoriului și localităților este un proces complex, care implică o serie de factori, care acționează în mod simultan și reciproc, determinînd evoluția și dezvoltarea acestor entități teritoriale.